ۇزاق بولاشاقتىق ئۈچۈن، ۇزاق ۋاقىتلىق شارا قولدانىپ، بايانداى تىنىشلىق ئەگىزىن ورنىتىش

(باسى 1 ـ بەتتە)

كورىپ، تىڭداپ، سۈراستىرىپ، باـ عامداپ، تۈرگە ايىرىپ شارا قولداندى. 2021 ـ جىلدىك سوڭىندا چاڭجياڭ مەملەـ كەتتىك مادەنىيەت باقشاسىنىڭ قۇرىلىسى رەسمىي باستالدى، چاڭجياڭنىڭ جياڭشي بولىگى 7 ئەتۈيىندى قۇرىلىس ئۇماعىنىڭ ئېرى بولدى. جيۇجياڭ دا قولايلى ساتتەن ۇتمەدى پايدالانىپ، 100 شاقىرىمـ دىق چاڭجياڭنىڭ "ەڭ كورىكتى جاعالاۋىن" قۇلشىنا تۇلعالادى.

باس شۇجي شي جينپىڭ جەرگىلىكـ تى ورىنلىنىڭ لاستانۇدى جونگە سالۇ، جاـ عالاۋدى جونگە سالۇ، بالىق اۋلاۋدى جونگە سالۇ احۋالىن قاداعالاي سۇراپ: "چاڭجياڭ ـ چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلـ دەۋىنىڭ دانەكەرى. مەيلى بولاشاقتا چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋى قالاي دامىسىن، دامىپ قايسى باسقىشقا بارسىن، ئېارى دە چاڭجياڭنىڭ ئىنار بەرىپ ماپەلەۋىنەن ايرىلا المايدى"، ـ دەپ تاپسىردى.

"وزەنگە سۇيەنىپ كۇن كورۇدەن" "وزەنگە سۇيەنىپ وزەندى قورعاۋعا" دەين وزەن سۇى تازارىپ، ەكى جاعالاۋ جاسىل جەلەك جاملۇدان تىس، كوزقاـ راس تا وزگەردى:

"بۇرىن ئېبز 'تەك GDP نەگىزىنـ دە باعا بەرىپ، 'قۇننا' كوڭىل بولەتىنـ بىز. قازىر يدەيادا، كوزقاراستا بۇرىلىس بولدى، تانىم ماسەلەسى شەشىلدى دەسەك بولادى. چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋى چاڭجياڭعا بايلانىستى دۇنيەگە كەلىپ، چاڭجياڭعا بايلانىستى گۇلدەندى، وسى سەبەپ ـ سالدارلىق قاتىناستى، ئىسوزسىز، ايقىن ئېبلۇىمىز كەرەك"، ـ دەدى باس شۇجي.

بۇل، راسىندا، ادامدى تەبىرەنتەتىن وزگەرىس! وزگەرىستىڭ استارىندا "ۇلكەن ەسپ جاساۋ، ۇزاق بولاشاقتىق ەسپ جاساۋ" سىندى ستراتەگيالىق تاـ باندىلىق پەن تاريحي كورەگەندىك جاتىر.

اڭگىمە ماجلىسىندە باس شۇجي چاڭجياڭدا بالىق اۋلاۋعا تيىم سالۇدا قول جەتكەن ناتيجەنى تۇراقتاندىردى ئېارى بالىق اۋلاۋعا تيىم سالۇ ساياساتىنان بۇلـ جىماۋدى، تاباندىلىقپەن ۇزدىكسىز جالـ عاستىرۇدى تالاپ ەتتى.

باس شۇجي تەرەڭ ماعنالى تۇردە بىلاي دەدى: "ەكولوگيالىق ورتانى قورعاۋ ۇزاق ۋاقىتلىق مىندەت، بىردە يگەرىپ، بىردە بوساتۇعا، ئىسال جاقسارـ سا باسقاشا ويدا بولۇعا بولمايدى. قازىرـ گى چاڭجياڭدى تەك 'سالماقتى ناۋقاسى ەندى جازىلا باستادى' دەۋگە بولادى، 'قاۋىرت قورعاۋدى بىرگە يگەرۇگە، قاۋىرت اشپاۋعا' تيىتتەي دە بۇلجماي تاباندى بولىپ، جوعارى ورەدە قورعاۋعا اناعۇرلىم زور كۇش سالىپ، چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىنىڭ جوعارى ساپالى دامۇىنا اناعۇرلىم پارمەندى ترەك ازىرلەۋ كەرەك".

دامۇ
"قازىرگى جول دۇرىس، ۇزدىكسىز جۇرە بەرۇ كەرەك"

الدىڭعى بىرنەشە رەتكى اڭگىمە ماـ جلىسىندە باس شۇجي شي جينپىڭ "دامۇ بارىسىندا قورعاۋ، قورعاۋ بارىسىندا دامۇ" سىندى دياليەكتيكالىق بايلانىستى تەرەڭ بايىمداپ: "ەكولوگيالىق ورتانى قورعاۋـ دىڭ ئېساتتى ـ ئېساتسىز بولۇى، تۇپتەپ كەلگەندە، ەكونوميكالىق قۇرىلىمعا جانە ەكونوميكانى دامىتۇ تاسلىنە بايلاـ نىستى بولادى"، ـ دەپ جەتە ئەتۇسىندىردى.

كاسپورىندار ـــ چاڭجياڭنىڭ ەكوـ لوگيالىق ورتاسىن قورعاۋ قۇرىلىسىنداعى نەگىزگى تۇلعا جانە ماڭنزدى كۇش.

سولتۇستىكتە چاڭجياڭعا ترەلىپ، وڭتۇستىكتە لۇشانعا ارقا سۇيەپ، شعىستا پويانحۇدى جاستانعان جۇڭگو مۇناي حيمياسى جيۇجياڭ بولمىشە سەرىكتەستـ گىنىڭ "حيميا ونەركاسىبىنىڭ وزەندى قورشاۋىن" تالقاندىاۋ شايقاسىنداعى قىسـ مى اۋىر بولدى.

وزەندەگى ماسەلەنىڭ ئەتۇپ تامىرى جاعالاۋدا. جيۇجياڭ مۇناي حيميا بولمىشە سەرىكتەستىگىنىڭ "قورشاعان ورتانى جەـ لدە باقلاۋ ـ ولشەۋ ناقتى ۋاقىتتىق ساندى مالىمەتتەرى" ئېار 20 سەكۇندتا ئېبر رەت جاڭالانىپ تۇرادى. اتموسفەرا، سۇ، توپىراق، ئېبر باعانى مەملەكەتتىك ولشەم، ئېبر باعانى كاسپورىننىڭ ئېس جۇزىندىك شعارۇ احۋالى. باس شۇجي شي جينپىڭ كورە ئېجۇرىپ، كاسپورىننىڭ قالاي "ئېبر تامشى ماي مەن ئېبر تامشى ولشەمنەن اسقان لاس سۇدىڭ چاڭجياڭعا قۇيىلۇىنا جول بەرمەگەندىكتەرى"، "ساسق گازدى اسپانعا شعارماۋعا، لاس مايدى جەرگە اعزباۋعا" قالاي كۇش سالعاندىقتارى تۇرالى تانىسترۇدن تىڭدادى.

باس شۇجي بىلاي دەپ جىگەرلەنـ دىردى: "ولشەم جوعارى بەلگىلەنسە دە نىق قاداممەن سىتەۋ كەرەك. سزدەردىڭ پارتيا ورتالىق كوميتەتىنىڭ جاڭاشا ونەرـ كاسپىتەندىرۇ جوننىندەگى ورنالاستىرۇلا ـ رىنا، تالاپتارىنا ساي، جاسىل، زەردەلى بولۇ بەتالىسنان جازباي، تاباندىلىقپەن ەكپىندەي العا ىلگەرىلەپ، مەملەكەتتىك ەنەرگيا حاۋىپسىزدىگىن قامتاماسىز ەتۇگە، مۇناي حيميا ونەركاسىبىنىڭ جوعاـ رى ساپالى دامۇىن ىلگەرىلەتۇگە جاڭا ۇلەس قوسۇلارىڭزدى ئەۇمت ەتەمىن".

تۇيىننەن كولەمگە ىلگەرىلەۋدە "اۋرۇ بايقالعاندارىن ەمدەۋمەن بىرگە، اۋرۇ بايقالماعاندارىن دا ەمدەۋدى" كوزدە ۇستادى: "جاڭاشا ونەركاسىپتەندىرۇ قۇردـ لىسىندا جاسىلداندىرۇدى، تومەن كومىر قىشقىل گازدى بولۇدى ەڭگىزىپ، كۇن تارتىپكە قويۇىمىز، ونەركاسىپ شەبىندە دە اناعۇرلىم كوپ ئېس جۇزىندىك ارەـ كەت بولۇىن ئېۇمت ەتۇىمىز كەرەك".

ەگەر شعىس بولىكتەگى تەڭىز جاـ عالاۋى جەلسىن شرەي تارتىلعان ۇلكەن ساداق دەسەك، چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋى كەڭ اسپاندى تۇيرەپ وتەتىن وتكىر جەبە بولىپ تابىلادى. چاڭجياڭ ەكوـ نوميكالىق بەلدەۋى ەلىمىزدىڭ عىلىم ـ تەحنيكا بايلىعى ەڭ مول شوعىرلانعان، ەڭ عىلىم ـ تەحنيكالىق جاڭالىق اشۇ ومىرشەڭدىـ گى مەن عىلىم ـ تەحنيكالىق جەتىستىكتەردى كادەگە جاراتۇ قۇاتى بار وڭىرلەردىڭ ئېـ رى، "باسىمدىققا يە كاسىپ سالالارىنىڭ تىزبەكتى ۇزارتۇىن، جاڭادان گۇلدەنگەن كاسىپ سالالارىنىڭ تىزبەك قۇرۇىن ىلگەردـ لەتۇدە" وزگەشە شارت ـ جاعدايى بار.

قىزمەت تەكسەرۇدىڭ ەكىنشى كۇنى باس شۇجي شي جينپىڭ جيڭدىجىنداعى چاڭحى ۇشاق ونەركاسىبى (توبى) شەكتى سەرىكتەستىگىنە كەلدى. باس قۇراستىرۇ سەحندا "اۇياتسيا ارقىلى وتان ئېۇمىتىن اقتاۋ، اۇياتسيادا قۇاتتى ەل قۇرۇۋ" سىندى ۇران ەرەكشە كوزگە تۇسەدى؛ ۇشىرىپ سناۋ پۇنكتىندە كوك اسپان اسـ تىندا ئېار ئەتۇرلى تىك ۇشاقتار قاز ـ قاتار ئەتىزىلىپ، ايرىقشا ايبىندى كورىنەدى. باس شۇجي ئېبر تىك ۇشاققا شعىپ، تاـ نستىرۇدى مۇقيات تىڭدادى.

"جاڭالىق اشۇ ارقىلى دەم بەرۇگە تاباندى بولىپ، شەشۇشى، وزەكتى تەحنيـ كالاردى دەربەس زەرتتەپ اشۇ جاعىندا ونان ارى كۇش سالىپ، بولاشاق قاجەتـ نە قاراي جاڭا ونەمدەردى شعارىپ، وزىق جاساۋ جۇيەسىن قۇلشىنا قۇرىپ، دۇنيە جۇزىندەگى بىرەگەي تىك ۇشاق كاسپورىنىن تۇلعالاۋ كەرەك".

"'قاۋىرت اشپاۋ' دەگەنمىز الباتى اشپاۋ، تومەن ورەمەن اشپاۋ، ۇتىمسىز اشپاۋ، ئېبۇلدىرىپ اشپاۋ، قايتا جوعارى ساپالى دامۇ جولىمەن، جاسىل، تومەن كومىر قىشقىل گازدى دامۇ جولىمەن ئېجۇرۇ دەگەن ئېسوز. قازىرگى جول دۇرىس، ۇزدىكسىز جۇرە بەرۇ كەرەك".

جالعاستىرۇ
"جۇڭحۇانىڭ تاڭداۋلى ئېداستۇرلى مادەنىيەتىن ساۋلەلەندىرە ئېتۇسۇ كەرەك"

ۇلى وزەن بۇىرقانا جوڭكىلىپ، ورـ جاعالاۋدا. جيۇجياڭ مۇناي حيميا بولمىشە سەرىكتەستىگىنىڭ "قورشاعان ورتانى جەـ لدە باقلاۋ ـ ولشەۋ ناقتى ۋاقىتتىق ساندى مالىمەتتەرى" ئېار 20 سەكۇندتا ئېبر رەت جاڭالانىپ تۇرادى. اتموسفەرا، سۇ، توپىراق، ئېبر باعانى مەملەكەتتىك ولشەم، ئېبر باعانى كاسپورىننىڭ ئېس جۇزىندىك شعارۇ احۋالى. باس شۇجي شي جينپىڭ كورە ئېجۇرىپ، كاسپورىننىڭ قالاي "ئېبر تامشى ماي مەن ئېبر تامشى ولشەمنەن اسقان لاس سۇدىڭ چاڭجياڭعا قۇيىلۇىنا جول بەرمەگەندىكتەرى"، "ساسق گازدى اسپانعا شعارماۋعا، لاس مايدى جەرگە اعزباۋعا" قالاي كۇش سالعاندىقتارى تۇرالى تانىسترۇدن تىڭدادى.

باس شۇجي بىلاي دەپ جىگەرلەنـ دىردى: "ولشەم جوعارى بەلگىلەنسە دە نىق قاداممەن سىتەۋ كەرەك. سزدەردىڭ پارتيا ورتالىق كوميتەتىنىڭ جاڭاشا ونەرـ كاسپىتەندىرۇ جوننىندەگى ورنالاستىرۇلا ـ رىنا، تالاپتارىنا ساي، جاسىل، زەردەلى بولۇ بەتالىسنان جازباي، تاباندىلىقپەن ەكپىندەي العا ىلگەرىلەپ، مەملەكەتتىك ەنەرگيا حاۋىپسىزدىگىن قامتاماسىز ەتۇگە، مۇناي حيميا ونەركاسىبىنىڭ جوعاـ رى ساپالى دامۇىن ىلگەرىلەتۇگە جاڭا ۇلەس قوسۇلارىڭزدى ئېۇمت ەتەمىن".

تۇيىننەن كولەمگە ىلگەرىلەۋدە "اۇرۇ بايقالعاندارىن ەمدەۋمەن بىرگە، اۇرۇ بايقالماعاندارىن دا ەمدەۋدى" كوزدە ۇستادى: "جاڭاشا ونەركاسىپتەندىرۇ قۇردـ لىسىندا جاسىلداندىرۇدى، تومەن كومىر قىشقىل گازدى بولۇدى ەڭگىزىپ، كۇن تارتىپكە قويۇىمىز، ونەركاسىپ شەبىندە دە اناعۇرلىم كوپ ئېس جۇزىندىك ارەـ كەت بولۇىن ئېۇمت ەتۇىمىز كەرەك".

ەگەر شعىس بولىكتەگى تەڭىز جاـ عالاۋى جەلسىن شرەي تارتىلعان ۇلكەن ساداق دەسەك، چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋى كەڭ اسپاندى تۇيرەپ وتەتىن وتكىر جەبە بولىپ تابىلادى. چاڭجياڭ ەكوـ نوميكالىق بەلدەۋى ەلىمىزدىڭ عىلىم ـ تەحنيكا بايلىعى ەڭ مول شوعىرلانعان، ەڭ عىلىم ـ تەحنيكالىق جاڭالىق اشۇ ومىرشەڭدىـ گى مەن عىلىم ـ تەحنيكالىق جەتىستىكتەردى كادەگە جاراتۇ قۇاتى بار وڭىرلەردىڭ ئېـ رى، "باسىمدىققا يە كاسىپ سالالارىنىڭ تىزبەكتى ۇزارتۇىن، جاڭادان گۇلدەنگەن كاسىپ سالالارىنىڭ تىزبەك قۇرۇىن ىلگەردـ لەتۇدە" وزگەشە شارت ـ جاعدايى بار.

قىزمەت تەكسەرۇدىڭ ەكىنشى كۇنى باس شۇجي شي جينپىڭ جيڭدىجىنداعى چاڭحى ۇشاق ونەركاسىبى (توبى) شەكتى سەرىكتەستىگىنە كەلدى. باس قۇراستىرۇ سەحندا "اۇياتسيا ارقىلى وتان ئېۇمىتىن اقتاۋ، اۇياتسيادا قۇاتتى ەل قۇرۇۋ" سىندى ۇران ەرەكشە كوزگە تۇسەدى؛ ۇشىرىپ سناۋ پۇنكتىندە كوك اسپان اسـ تىندا ئېار ئەتۇرلى تىك ۇشاقتار قاز ـ قاتار ئەتىزىلىپ، ايرىقشا ايبىندى كورىنەدى. باس شۇجي ئېبر تىك ۇشاققا شعىپ، تاـ نستىرۇدى مۇقيات تىڭدادى.

"جاڭالىق اشۇ ارقىلى دەم بەرۇگە تاباندى بولىپ، شەشۇشى، وزەكتى تەحنيـ كالاردى دەربەس زەرتتەپ اشۇ جاعىندا ونان ارى كۇش سالىپ، بولاشاق قاجەتـ نە قاراي جاڭا ونەمدەردى شعارىپ، وزىق جاساۋ جۇيەسىن قۇلشىنا قۇرىپ، دۇنيە جۇزىندەگى بىرەگەي تىك ۇشاق كاسپورىنىن تۇلعالاۋ كەرەك".

"'قاۋىرت اشپاۋ' دەگەنمىز الباتى اشپاۋ، تومەن ورەمەن اشپاۋ، ۇتىمسىز اشپاۋ، ئېبۇلدىرىپ اشپاۋ، قايتا جوعارى ساپالى دامۇ جولىمەن، جاسىل، تومەن كومىر قىشقىل گازدى دامۇ جولىمەن ئېجۇرۇ دەگەن ئېسوز. قازىرگى جول دۇرىس، ۇزدىكسىز جۇرە بەرۇ كەرەك".

جالعاستىرۇ
"جۇڭحۇانىڭ تاڭداۋلى ئېداستۇرلى مادەنىيەتىن ساۋلەلەندىرە ئېتۇسۇ كەرەك"

ۇلى وزەن بۇىرقانا جوڭكىلىپ، ورـ كەنىيەت مايەكتى دە ماڭگىلىك بولدى. جۇلدىزداي جارقىراعان جۇڭحۇا مادەنىيەـ تىنىڭ اراسىندا چاڭجياڭ مادەنىيەتى قۇس جولىنداي جاينايدى. مۇنىڭ دىشىندە چاڭجياڭ سۇى فارفور بالشىعىن نارلەنـ دىرىپ، جيڭدىجىن شۇعىلالى ساۋلە شاشتى.

جيڭدىجىنعا بارساڭىز، "13 شاقىرىم تاۋياڭ جولىنان 100 مىڭ ئېۇيدىڭ تىرشـ لىك لەبى ەسكەن" شالقىعان جاعدايدى، "تۇنىمەن وتى لاۋلاعان قۇمداننان كۇندە فارفور بۇيىم شىعاتىن" دۇماندى كوردـ نىستى كورەسىز.

نانلۇ ەسكى جۇرتىنىڭ قاسىندا باس شۇجي ۇقىپەن ئېۇڭىلىپ كوردى.

دوڭگەلەگى شىعىر شۇڭقىرى، ئېتورت بۇرىشى لاي كولشىگى. سۇڭ، يۇان ئېداۋرىنىڭ فارفور بۇيىمدارى اسـ تىڭعى قاباتىنا، مىڭ، چىڭ ئېداۋرىنىڭ فارفور بۇيىمدارى ۇستىنە جينالعان، 17 تاعا ئېتارىزدى قۇمدان قاز ـ قاتار ئېتىزدـ لىپ، استىنا تاعى ونان دا ەرتە زامانعى 24 تاعا ئېتارىزدى قۇمدان، 4 سوپاقشا قۇمدان كومىلىپ قالعان.

مىڭ جىلدىق قۇمدان وتى ۇزىلمەي جالعاسىپ كەلەدى. باس شۇجي شي جينپىڭ اسەرلەنىپ بىلاي دەدى: "جۇڭحۇانىڭ تاڭداۋلى ئېداستۇرلى مادەنىيەتى ەرتە زاـ مانىنان قازىرگە دەين ۇزىلمەي جالعاسىپ كەلەدى، فارفور ـــ جۇڭحۇانىڭ اسلى، جۇڭحۇا ورىكەنىيەتىنىڭ ماڭىزدى تانىسقـ سى".

وسى جەردەن باتىسقا قاراي 400 مەتر جەردە چاڭجياڭ وزەنى قالانى كەسىپ وتەدى. وزەن 180 شاقىرىم جوڭـ كىلە اعىپ، پويانحۇ كولىنە قۇيىپ، ودان ارى چاڭجياڭعا قوسىلىپ، تەڭىزگە تۇتاـ سادى. "جۇڭگونى ەندەي ئېوتىپ، الىس تەڭىزگە قۇيىلادى". تاريحتىڭ مۇنارىندا جيڭدىجىننىڭ فارفور بۇيىمـ دارى تەڭىز جىبەك جولىنىڭ بۇيرا تولقىندارىمەن بىرگە دۇنيە جۇزىنە ساتىلدى.

مىڭ، چىڭ پاتشالىعى تۇسىنداعى قۇمدان شەبەرحانالار شوعىرىنىڭ قولونەر فارفور بۇيىم جاساۋ شەبەرلىگى دالىزىنە فارفور بەيزاتتىق مادەنىيەت مۇرالارىن جالعاسترۇشىلار جينالعان، ئېدال "ۇستالار جان ـ جاقتان جينالىپ، بۇيىمدارى الەمگە بەت العان" دەگەندەي، كەيىبرەۋىنىڭ شاشتارى كۇمىستەي اعارىپ كەتسە، كەيـ بىرەۋى كەمەل شاعىندا تۇر. ولار ىقلاسـ تى تۇردە باس شۇجيگە وزدەرىنىڭ ەرەن ونەرلەرىن كورسەتتى.

باتتاۋ، يلەۋ، نوبايلاۋ، قالىپتاۋ، مايدالاۋ، ورنەكتەۋ، بوياۋ، ارلەۋ... "72 باسقىشتان سوڭ جاسالىپ بولادى". «تيانكۇڭكاي ـ ۇ» اتتى كىتاپتا جازىلعاندار دا بۇگىنگى ۇستا رۇحىن ايگىلەيدى.

باس شۇجي ئېبر ساقا ۇستازبەن شۇيىركەلەسە كەتتى.

"ساقا ۇستاز امانسىز با! ونەرىڭىز ۇستەم ەكەن! جوباسى بار ما، الدە ئېوز ويىڭىزبەن جاسادىڭىز با"؟

"ئېبارى كوڭىلدە".

بۇل ۇستاز 13 جاسىنان باستاپ اكەـ سىنە ىلەسپ، فارفور بۇيىم جاساۋدى ۇيـ رەنىپتى، وتباسىنداعى 4 ـ ۇرپاق جالعاسـ تىرۇشى ەكەن، كوزدى اشپ ـ جۇمعانشا 40 جىل شۇعىلدانىپتى.

"سزدەردىڭ بۇل ارادان جەتىلگەن جالعاسترۇشىلار ۇستا رۇحىنىڭ اينىاسى عوي"، ـ دەدى باس شۇجي القاپ.

جيڭدىجىندا 20 مىڭنان استام جاس فارفور بۇيىم جاساۋدىڭ الدىڭعى شەبىندە قاربالاس ەڭبەك ەتۇدە، ولارعا الىپ فارفور بۇيىم جاساۋ كاسىپ سالاسى تىزـ بەگى قوزعاۋشى بولىپ وتىر. باس شۇجي قاتتى تەبىرەنىپ بىلاي دەدى:

"فارفور بۇيىم جاساۋ ىستەرىنىڭ وسىنشاما كوپ جالعاسترۇشىلارىن، مۇـ راگەرلەرىن كورىپ قاتتى قۇاندىم، بۇل ئېستى ۇزدىكسىز دامىتا بەرۇ كەرەك".

"ئېومىر ئېبويى ئېبر ئېستى ىستەۋ، سان ۇرپاق بويى ئېبر ئېستى ىستەۋ وڭاي ەمەس. ئېوز جولىمەن جۇرۇڭگە تاـ باندى بولۇ كەرەك، تۇرلاۋسىزدىق ىسـ تەۋگە بولمايدى. اتا ـ بابالارىمىزدان جالـ عاسقان تاڭداۋلى ئېداستۇرلى مادەنىيەتتى ۇزىكسىز قولىمىزدان شعارماي، داۋىرـ مەن بىرگە ىلگەرىلەپ، ساۋلەلەندىرە بەرۇىمىز كەرەك".

مىڭ جىلدىق فارفور بۇيىم جاساۋ جولىندا بىزگە قالعانى كوكشىل ەستەمەلەر عانا ەمەس، ونان دا ماڭنزدىسى، جۇڭحۇا ورىكەنىيەتىنىڭ بۇرىنعىسى مەن بۇگىنگىسى ۇيىسقان.

گۇلدەندىرۇ
"بايىرعى رايوندىاعى حالقتىڭ قامىن بارىنەن كوپ ويلايمىز"

وزەن مەن قىستاق ئېبر ـ بىرىنە سۇيەنگەلى مىڭ جىل بولدى. راۋحى وزەنى جاقىن ماڭنان باستاۋ الىپ، قىستاقـ تان ئېوتىپ، تاۋدى اينالا اعىپ، ەڭ سوـ ڭىندا پويانحۇ كولىنەن اعىپ ئېوتىپ چاڭجياڭعا قۇيادى. قىزمەت تەكسەرۇدىڭ ەكىنشى كۇنى تۇستەن كەيىن باس شۇجي شي جينپىڭ شاڭراۋ قالاسى ۇ ـ يۇان اۋدانـ نى چيۇكوۇ قالاشعى ۇاڭسۇن شىمىن تابيعي قىستاعىنا باردى.

ەكولوگيا ـــ قىستاقتىڭ تانىسقىسى. قىستاق بايىرعى كامفورا، كۇجۇ، ۇيەڭگى تەرەكتەرىنىڭ ساياسىنا بولەنىپ، جاسىل جەلەك جاملىعان، اۋىر دارەجەدە قۇرىپ ـ جوعالۇعا تاياعان قۇس ئېتۇرى كوك ايـ دارلى بارىلداق تورعايدىڭ بۇتاقتا اسىر سالعان سۇرەتتەرىنىڭ بارلىعى ادام مەن تابيعاتتىڭ جاراسىمدى قاتار ئېومىر ئېسۇرۇىنىڭ نقشام كورىنىسى.

4 جىلدان استام ۇاقىتتىڭ الدىندا، تاعى وسى جياڭشيدە باس شۇجي شي جينپىڭ تاۋ ـ وزەندى وڭاۋ، تاۋ ـ وزەندى ايگـ لەۋ جۇمىسىن ويداعداي ىستەپ، كورىكـ تى جۇڭگونىڭ "جياڭشي ۇلگىسىن" تۇلعالاۋ جوننىندە نۇسقاۋ بەرگەن ەدى.

شاعىن قىستاق ـــ ۇلگىنىڭ ئېبر شەتى.

قاي جەرگە بارسا دا، باس شۇجي بىرگە بايۇ ىسىنە كوڭىل ئېبولپ وتىردى.

وسى جولى بايىرعى توڭكەرىستىك رايونعا بارعاندا، باس شۇجي بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى: "مەيلى كەدەيلىكتەن ارىلتۇدان قامال الۇ، جاپىاي دوڭگەلەك داۋلەتتى قوعام ورناتۇ بولسىن، الدە وسـ زامانداندىرۇ قۇرىلىسىن جۇرگىزۇ، بىرگە بايۇدى ىلگەرىلەتۇ بولسىن، بايىرعى را ـ يوندىاعى حالقتىڭ قامىن بارىنەن كوپ ويـ لايمىز".

كوشەنى ارالاپ كوردى. "ۇلكەنـ دەردى كورگەندە قۇرمەت ئېبلدىرىپ، بالالاردى كورگەندە ايالادى". ئېاربىر وتباسىنىڭ ەسىك الدىنا بۇرىنعى دانشپاندـ دارىڭ ئېوزىن تاربيەلەۋ، وتباسىن باسقارۇ تۇرالى اقىلىالارى جاپسىرىلعان. اۋلا قورعانى الۇان ئېتۇستى، بۇرىش ـ بۇـ رىشى گۇل مەن ئېشوپ، ەكولوگيا مەن مادەنىيەت ئېبرىن ـ ئېبرى ايشقتاي تۇسكەن.

قىستاقتىڭ دىشىندە جالپاق تاس تو ـ سەلگەن تەپ ـ تەگىس جولدار ۇلكەندى ـ كىشىلى كوشەلەردى تۇتاستىرىپ جاتىر؛ قىستاقتىڭ سىرتىندا كەڭ دە جوعارى قار ـ قىندى تاس جولدار شار تاراپقا جالعاسا ـ دى. "قازىر بايىرعى قىستاقتىڭ قاتىناسى قولايلى بولدى، جەرگىلىكتى ورىننىڭ كاسپ سالاسى دا دامىدى، اسرەسە، سا ـ ياحات ىستەرى ەرەكشە دۇماندى. كەلە ـ سى قادامداعى داۋعا، گۇلدەنۇگە ايرىقشا نازار اۋدارامىن، تۇرمىستارىڭزدىڭ بارعان ساينى جاقسارا ئېتۇسۇن ئېۇمىت ەتەمىن".

قىستاق تۇرعىندارىنىڭ قىزۇ قول شاپالاق ئېۇنى دىشىندە باس شۇجي ىقلاسـ پەن بىلاي دەدى: "جۇڭگو ۇلگىسىندەگى وسزامانداندىرۇدا ئېارى قالانى وسزامانـ داندىرۇ، ئېارى اۋىل شارۇاشلىعىن، اۋىل ـ قىستاقتى وسزامانداندىرۇ بولۇى قاجەت، مەن اۋىل ـ قىستاقتى گۇلدەندىرۇگە ايـ رىقشا نازار اۋدارامىن. سزدەردىڭ جارا ـ تىلىستىق ەكولوگيانى ويداعداي قورعاپ، ئېداستۇرلى قىستاقتىڭ بەت ـ بەينەسى مەن وسى زامانعى ەلەمەنتتەردى ۇشتاستـ رىپ، جۇڭحۇا ۇلتىنىڭ ەستەتيكالىق نىتا ـ اۋەسنە تاباندى بولىپ، اۋىل ـ قىستاقتى اناعۇرلىم كوركەم ەتىپ قۇرىپ، تۇرمىسـ تارىڭزدى بارعان ساينى كوڭىلدى، باقىتـ تى وتكىزۇلەرىڭزدى ئېۇمت ەتەمىن"!

10 ـ ايدىڭ 12 ـ كۇنى اشىلعان چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىنىڭ جو ـ عارى ساپالى دامۇىن ونان ارى ىلگەردـ لەتۇ اڭگىمە ماجلىسىندە باس شۇجي بىلاي دەپ اتاپ كورسەتتى: "ئېبزدىڭ اۋىل ـ قىستاقتى گۇلدەندىرۇدى ىلگەردـ لەتىپ، كورىكتى اۋىل ـ قىستاق قۇرۇۋدـ مىزدا چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋدـ نىڭ ەرەكشە باسىمدىعى بار. وزەن جاعا ـ لاۋىندا بايىرعى قىستاقتار دا، وسى زامانـ عى اۋىل ـ قىستاقتار دا بار. چاڭجياڭنىڭ تاريحي مادەنىيەتىن، تاۋ ـ سۇ مادەنىيەتىن قالا، اۋىلداردىڭ دامۇىمەن ئېوزارا توعىسـ تىرىپ، جەرگىلىكتى ەرەكشەلىكتى كور ـ نەكتىلەندىرۇ كەرەك".

سۇ كوركەم، قىستاق ادەمى.

توعىسۇ
"چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋى بۇكىل ەلدىڭ دامۇ كەلەلى جاعدايىنا سايادى"

يرەلەڭدەگەن وزەن جاعاسىنا كوز جىبەرسەڭىز، جازىق تا قۇنارلى ەگىنجايـ لاردى ئېارى كوركەم بەل ـ بەلەستەردى؛ حالقارالىق قاقپانى ئېارى تاۋ قويناۋىندىاعى قالىڭ ورماندى كورەسىز. چاڭجياڭ ەكو ـ نوميكالىق بەلدەۋىنىڭ كولەمى زور، جاعـ دايى كۇردەلى، سىن ـ سايىسقا ئېارى ورايـ عا تولى.

باس شۇجي شي جينپىڭ اناعۇرلىم كەڭ كوز ايامەن چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىن دامىتۇ جوننىندە تولعانىپ، جۇڭـ گونىڭ كەشەسىن، بۇگىننى جانە ەرتەڭنى كوزدە ۇستادى.

شعىستا ايدىن ـ شالقار تىنىق مۇحيت؛ باتىستا كەڭ كوسىلگەن ازيا ـ ەۋروپا قۇرلىعى. اسا زور دامۇ ساتىسى شەكسىز سوزىلعان كەڭىستىكپەن قاباتتاـ سپ، چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋدـ نىڭ وراسان زور سەرپىمدىلىگىن، كومەسـ كى كۇشىن جانە مۇمكىندىك كەڭىستىگىن سومدادى.

چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىنىڭ جان ـ جاقتى دىشكە، سىرتقا ەسىك اشۇ جاعدايى جەدەل قالىپتاسۇدا، سانسىز كەمە جارىسا جولعا شعىپ، جاپىاي اتويلاي العا ىلگەرىلەگەن ئېداۋىر اعىنىندا باس شۇجي ونان ارى بىلاي دەپ باسا دارىپتەدى:

"چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋدـ نىڭ شعىس پەن باتىستى كەسپ ئېوتىپ، وڭتۇستىك پەن سولتۇستىكتى تۇتاستـ رىپ، وزەندەردى ۇلاستىرىپ، تەڭىزبەن تۇتاستىراتىن وزگەشە باسىمدىعىن اناعۇر ـ لىم ويداعىداي ساۋلەلەندىرىپ، ەل ئېشى، حالقارا سىندى ەكى بازاردى انا ـ عۇرلىم ويداعداي تۇتاستىرىپ، ەكى ئېتۇرلى بايلىقتان ويداعداي پايدالا ـ نىپ، ەل ئېشى ۇلكەن اينالىمىنىڭ دىشكى قوزعاۋشى كۇشىن جانە سەنىم ـ دىلگىن جوعارىلاتىپ، حالقارالىق ايـ نالىم جوننەن باۋراۋ قۇاتىن، جەبەۋ قۇاتىن نىعايتىپ، جاڭا دامۇ ارناسىن قالىپتاستىرۇعا ستراتەگيالىق ترەك ازىرـ لەۋ كەرەك".

"ئېارقايسىسى ئېوز بەتىنشە شايقاس جۇرگىزىپ، كورشىسىنە زيان جەتكىزۇ كەرەك پە، الدە "ئېبر تۇتاس جۇيە" بو ـ ينشا تۇتاس تۇلعالىق ورنالاستىرۇ جاساۋ كەرەك پە؟ بۇل ئېبر جەردىڭ، ئېبر تا ـ راۋدىڭ، ئېبر قوسىنىڭ ناتيجە كوزقارا ـ سىن ايعاقتايدى.

باس شۇجي شي جينپىڭ ونان ارى بىلاي دەپ تالاپ قويدى: "وڭىرلىك سايكەسۇدى، توعىسۇدى كۇشەيتۇدى كۇش سالۇ ئېتۇينى ەتۇگە تاباندى بولىپ، وزەن بويىنداعى ولكە، قالالار ولـ كەلەر ارا ئېوزارا اقىلداسۇعا، ەكولوگيانى بىرگە وڭاۋعا، تۇتاس ئېوڭىردى بىرگە قۇرۇعا، دامۇدان بىرگە يگىلىكتەنۇگە تاـ باندى بولىپ، وڭىرلىك قاتىناستىڭ ئېوزارا بايلانىستىلعىن، ساياساتتىڭ ئېبر تۇتاستـ عىن، ەرەجەنىڭ بىردەيلىگىن، اتقارۇدىڭ سايكەستىلگىن كۇشەيتىپ، ەكولوگيا ورتاق تۇلعاسى جانە مۇدده ورتاق تۇلعا ـ سى قۇرىلىسىن ورنىقتى قادامەمەن ىلگەرد ـ لەتىپ، وڭىرلىك سايكەستى دامۇدى جەبەۋ كەرەك".

ماجلىستە باس شۇجي 11 ولكە ـ قالادان كەلگەن جاۋاپتى جولداستاردان ولاردىڭ نانچاڭعا قانشا ۇاقىتتا كەلگەندىـ گىن ىقلاسپەن سۇرادى. بۇرىنداري تاۋ اسپ، بەلەستەردى باسپ، سۇ كەشەتىن الس جولدى باسۇعا بۇگىندەرى 2 ـــ 3 ساعاتتان ارتىق ۇاقىت كەتپەيدى. "ارالا ـ رىڭزداعى قاتىناس قولايلىلعى وسى جىلـ دارداعى قۇرىلىس ناتيجەسىنىڭ كورنەكتى بولعاندىعىن تۇسىندىرەدى".

ەلمىزدەگى ەڭ ۇزىن ەندەي وتەـ تىن، قامتىمى ەڭ كەڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋ رەتىندە، چاڭجياڭ ەكونوميكالىق بەلدەۋىنى بۇكىل ەلدىڭ دامۇ كەلەلى جاء ـ دايىنا سايادى.

دامۇ مەن حاۋىپسىزدىكتە سىڭار جا